

Радмило Маројевић

ВЕРСИФИКАЦИЈА ЊЕГОШЕВОГ СПЈЕВА
*ШЋЕПАН МАЛИ**
(Реконструкција силабичких константи)

У раду се разматрају, прво, стихови (сви су десетерци осим једног шеснаестерца) у првом издању *Шћейана Малоџ* у којима као да је нарушен изосилабизам – имају или слог мање или слог више, затим, десетерци у којима је остварен изосилабизам, али на уштрб смисла, најзад, десетерци у којима као да је нарушена цезура.

Кључне ријечи: Петар II Петровић Његош, спјев *Шћейан Мали*, спјев *Горски вијенац*, изосилабизам, хипосилабизам, хиперсилабизам, семантичка структура, цезура.

In this paper, first the verses are analyzed from the first edition of the epic “Stephen the Little” (all of which are in decasyllable except for one that has sixteen syllables), where it seems that isosyllabism is abandoned – they have either a syllable more or one less, followed by decasyllable lines where isosyllabism is respected, but to the detriment of sense, and finally decasyllable lines where the caesura is ignored.

Key words: Petar II Petrovich-Nyegosh, the epic “Stephen the Little”, the epic “The Mountain Wreath”, isosyllabism, hyposyllabism, hypersyllabism, semantic structure, caesura.

0. Увод. Спјев *Шћейан Мали* Петра II Петровића Његоша, који има 4019 стихова, остварен је са двије врсте стиха.

1° Основни стих *Шћейана Малоџ*, носилац епског начела, јесте српски епски или асиметрични д е с е т е р а ц, заправо: специфични Његошев десетерац, а то је тротактни стих, са двије силабичке метричке константе – десетосложним изосилабизмом и цезуром послје четвртог слога. Њиме је остварен основни дио спјева, тј. стихови 1–814, 845–2026, 2059–2134, 2159–2238, 2255–2276, 2285–2364, 2377–2412, 2429–4007.

2° Допунски стих *Шћейана Малоџ*, носилац лирског начела, јесте симетрични ш е с н а е с т е р а ц као троцезурни четворотактни стих који се дијели на два симетрична осмерца. Њиме су испјевани стихови 815–844, 2027–2058, 2135–2158, 2239–2254, 2277–2284, 2365–2376, 2413–2428, које наизмјенично пјевају прво и друго коло, и стихови 4008–4019, које наизмјенично пјевају иман Хусеин и мула Хасан.

Шћейан Мали, према томе, садржи 3869 стихова у десетерцу и 150 стихова у шеснаестерцу.

(1) Метричку структуру основног Његошевог стиха, на примјеру *Горскоџ вијенца*, Милан Решетар овако оцјењује: „У десетерцу се владика држи правила [правилâ – Р. М.] према којим су склопљени десетерци народнијех пјесама

* Рађено у оквиру научног пројекта „Пјесничка дјела Петра II Петровића-Његоша у оригиналу и руским преводима” Института за славистику и филологију Паневропског универзитета Апеирон у Бањој Луци.

и којих се држе сви наши пјесници и старијега времена, премда су се та правила тек у новије доба пронашла и утврдила, – тј. да у свакому стиху иза четвртога слога буде цезура која дијели стих у два ритмичка ретка, а да не буде акцента ни на задњему слогу првога ретка ни на задњему слогу другога ретка” (РЕШЕТАР 1890: 66). Решетар не каже (јер се то подразумијева из самог назива) да десетерац има, као своју прву метричку константу, десетосложну силабичку структуру.

У критичком издању спјева ми смо поставили питање: „Има ли у Горском вијенцу, у штампаном издању или у његовом рукопису, стихова који ту константу доводе у питање?”, и одговорили на њега (МАРОЈЕВИЋ 2005: 886–889). Четири разматрана стиха упоредићемо с примјерима из *Шћејана Малоџ* [види т. 5].

(2) У овом раду постављамо два аналогна питања:

1° Има ли у *Шћејану Малом*, у првом издању његовом, стихова који ту константу доводе у питање?

2° Да ли је таквих стихова могло бити у Његошевом рукопису, из којег је сачуван само мали фрагмент, али се изворни текст може и у појединостима реконструисати?

Редакторско-едициона пракса, од Вука па до наших дана, заснивала се на поистовјеђивању једног слога с једном вокалском графемом, тј. она није признавала постојање таутосилабичких дифтонга у српском стиху. Зато се одричност одговора на друго питање мора доказати на конкретним примјерима.

Одговор на прво питање је потврдан: има таквих стихова.

(3) Однос силабичке и семантичке структуре изискује и одговор на питање у којим примјерима је приређивач првог издања изосилабизам, тачније: своје схватање изосилабизма, остваривао на уштрб с м и с л а стиха.

(4) Силабичку структуру не чини само десетосложност десетерца (и осмосложност осмерца) него и цезура, која се у оба типа стиха налази послије четвртог слога. Два типа стиха разликују се по другом полустиху, тиме што је други полустих десетерца шестосложан, а осмерца – четворосложан, и наравно, тиме што се два и два осмерца укључују у симетрични шеснаестерац као троцезурни стих. У вези са цезуром као другом силабичком метричком константом поставља се питање да ли је у неком стиху она нарушена.

1. Хипосилабизам. Реконструкцији подлијежу примјери у којима се у тексту првог издања не остварује изосилабизам, тј. једнак број слогова у стиху. Прво ћемо размотрити случајеве кад у првом издању као да један слог недостаје, стварно или привидно, па у једним случајевима квадратне заграде користимо за попуњавање силабичке структуре стиха: Не одма[ко]х ни стотину крока – [види даље т. (1)]; а камо ли [ми] шака горштакā – [види даље т. (2)]; на пут прави – на шер[и]јат царски: [види даље т. (3)]; по брил[и]јант ваљаде из круне. [види даље т. (4)]; у другим случајевима у критичком издању користимо руску графему **й**, али са слоговном вриједношћу (умјесто **ј**

првог издања), и то у секвенцама **еј** [види даље т. (6)], **ај** [види даље т. (7)] и **ој** [види даље т. (8)]; обична грешка пермутације слова образлаже се само у текстолошкој напомени уз критичко издање [види даље т. (5)].

(1) У 522. стиху (по нашој нумерацији) у првом полустиху првог издања изостао је један слог: Не одмах ни стотину кроках, (Стољковић 1851: 29), али је он васпостављен већ у другом издању: Неодмакох ни стотину крока, (Јовановићи 1880: 27). Стих је правописно уобличио Драгутин Костић: Не одмакох ни стотину кроках, (Костић 1902: 34 (525)), што прихватају Милан Решетар и Данило Вушовић (код њих је то 528. стих првог чина) те Михаило Стевановић, Владан Недић и Јевто Миловић. Александар Младеновић реконструираше читаву ријеч: не [одмакох] ни стотину корках, (Младеновић 2007: 48 (525)) (са пермутацијом у посљедњој ријечи), што није добро: не реконструираше се читаву ријеч него само један слог. Адекватан је текстолошки поступак у нашем основном издању: Не одма[ко]х ни стотину крока̄ – (Маролевић 2018: 308 (522)).

(2) У првом издању недостаје један слог и у 863. стиху (по нашој нумерацији): Акамо ли шака горштаках, (Стољковић 1851: 46). Веролошка грешка није исправљана ни у трећем: А камо ли шака горштаках. (Костић 1902: 53 (896)), ни у четвртом: а камоли шака горштаках – (Решетар 1926: 218 (II 19)), ни у петом издању: Акамоли шака горштаках – (Вушовић 1935: 180), ни у шестом, које је такође Вушовићево (Вушовић 1936). Вушовићеву ортографију налазимо у седмом издању: акамоли (Стевановић 1952: 51), док се остали држе Решетара: а камоли (Недић 1964: 44; Миловић 1965: 63; Младеновић 2007: 67 (896)). Овим, неисправљеним стихом илуструје се именица и у Речнику Његошева језика (Стевановић и др. 1983 II: 252, s. v. **шѡка**) (поред овог, из *Шћейана Малоџ* у одредници је још пет потврда). У свим издањима прије нашег основног, уз један изузетак, није, дакле, ни покушано да се исправи очита штампарска грешка првог издања!

А изузетак је приређивач другог издања, који је именицу *шака* замијенио деминутивом, али је при том направљена штампарска грешка: А камо ли *чашшца* [шачица – Р. М.] горштака – (Јовановићи 1880: 40). Ми деминутив нисмо ни разматрали, не зато што он није потврђен у Његошевом језику (мада заиста није посвједочен) – сама именица *шѡка*, мада није деминутив у дериватолошком смислу, има деминутивно лексичко значење. Деминутив нисмо разматрали као варијанту реконструкције из другог разлога – зато што је очигледно у аутографу била именица **шака**.

Ми смо у основном издању реконструисали личну замјеницу првог лица множине *ми* (у номинативу): а ка̄мо ли [мѡ] шака горштака̄ – (Маролевић 2018: 323 (863)). Другим ријечима, нисмо реконструисали генитив *нас*, што би било у складу са савременим језиком, али не и с језиком Његошевим; он у тој позицији употребљава номинатив: него да се мѡ пѣт-шест стѡрчѡнѡ, [ШМ 1236]; а за̄ тѡ смо ѡ мѡ сва тројѡца [ШМ 1272]; Када бисте вѡ тројѡца шћели [ШМ 1218]; ѡни ћѡ двѡ очи обратити, [ШМ 3670] (у савременом књижевном језику било би по правилу, тј. стилски неутрално: *нас* пет-шест, *нас* тројѡца, *вас* тројѡца, *њих* два).

(3) У другом полустиху 1357. стиха (по нашој нумерацији) у првом издању има само пет слогова: На пут прави – на шерјат царски, (Стојковић 1851: 67). Грешка је исправљена већ у другом издању: На пут прави – на шерјат царски, (Јовановићи 1880: 57), што је остало у свим каснијим издањима укључујући и Младеновићево (само што он стих почиње малим словом као и његови послеријатни претходници) (Младеновић 2007: 92 (1390)), који овдје не реконструише у квадратној загради воспостављени вокал. То смо ми учинили у основном издању: на пут прави – на шер[й]јат царски: (Маројевић 2018: 341 (1357)). Грешка је настала тако што је именицу Његош написао по руском обрасцу (**шерјатъ**), а Стојковић је само замијенио десетеричко **і** оригинала својом (тачније: Вуковом) јотом (***ј**)!

(4) На сличан начин је настала грешка у 2628. стиху (по нашој нумерацији). Његош је именицу написао по руском обрасцу (**брилиантъ**), а Стојковић је сегмент **ліа** умјесто са **лија** транслитерисао графијом ***ља**: По бриљант ваљаде из круне, (Стојковић 1851: 125), или су то учинили штампари у Загребу користећи латинички протограф (**briliant**). Недостајући слог приређивачи једних издања воспоставили су на један начин (помоћу аналошког непостојаног **а**): По бриљанат ваљаде из круне, (Јовановићи 1881: 104; с тачком на крају стиха у Решетар 1926: 285 (IV 132), исто у Вушовић 1935: 234), а Драгутин Костић на други: По брилијант ваљаде из круне. (Костић 1902: 148 (2702)). Костићево рјешење с разлогом је примљено у издањима послје другог свјетског рата укључујући и Младеновићево (смо што он стих почиње малим словом као и његови послеријатни претходници) (Младеновић 2007: 165 (2702)). Младеновић, међутим, овдје не реконструише у квадратној загради вокал који је воспостављен. То смо ми учинили у основном издању: пѳ брил[и]јант ваљаде из круне. (Маројевић 2018: 395 (2628)).

(5) Посљедњи, 4019. стих (150. шеснаестерац, по нашој двострукој нумерацији) у свим издањима (осим наших) наводи се у два ретка и рачуна се као два стиха. У првом издању у иницијалном осмерцу остала је једна штампарска грешка пермутације слова: Без шећера скрај кафу (Стојковић 1851: 184). Грешка је исправљена већ у другом издању: Без шећера сркај кафу (Јовановићи 1881: 152). Са другим распоредом слова успоставља се и изосилабизам, и смисао. Изосилабизам би могао бити остварен и у првом издању кад би глаголски облик по смислу могао бити са слоготворним **р *скр'āj** (= скрхај). У нашем издању овај (тј. 150^б) и претходни (тј. 150^а) осмерац наводе се (и броје се) као један стих, али се финални осмерац у саставу шеснаестерачког стиха доноси увучено:

без шећера сркај кафу
и не бој се враж'јѳ дреке.
[ШМ 4019 (150)].

(6) У 607. стиху (по нашој нумерацији) у првом издању недостаје један слог: Светјејши оче Патријарше! (Стојковић 1851: 33). У рукопису, нема сумње, прва ријеч је била написана на тадашњи руски начин (осим вокала у првом слогу; у руском би било **я**) **светѳйшій**. Овдје су сви каснији приређивачи а наши претходници били једнообразни (изабрали су најједноставније,

али сасвим погрешно рјешење – „развукли” су рефлекс јата): Светијејши оче патријарше! (Јовановићи 1880: 30; Костић 1902: 38 (619); РЕШЕТАР 1926: 207 (I 613), исто у Вушовић 1935: 171); Михаило Стевановић замјењује узвичник запетом (СТЕВАНОВИЋ 1952: 38 (I 610), исто у Неђић 1964: 33, Миловић 1965: 45), а Александар Младеновић оставља запету, али враћа велико слово именици (вок.) *Паџријарше* (Младеновић 2007: 52 (610)).

Зашто је примјене њиванџ рјешење сасвим погрешно? – Па зато што се у наведеној ријечи (и у руском суфиксу *-ејш-* уопште) није изговарало ни *ј* а камо ли *и*; Руси ту претходни сугласник изговарају с мекоћом, а не са сонантом.

Ми смо у основном издању примијенили одговарајуће рјешење додавши прозодијске знаке: Светеиши оче патријарше, (МАРОЛЕВИЋ 2018: 311 (607)). С једне стране, Његош често придаје слоговност графема **й** („и краткое”), која се у руском изговара као неслоговно *и* [^н], али је то у руском само алофон фонеме *џ*; с друге стране, графема **Ѣ** само је ортографски русизам у Његошевој епоси, а у суфиксу суперлативног и елативног значења (по савременом правопису: *-ейш-*) никад се није изговарало *-ије-*.

И у критичком издању полазимо од таквог изговора (реконструираемо га у квадратној загради), али ортографски (**светеиши**) користимо секвенцу **еј** и за хетеросилабичке (двосложне) дифтонге указујући тиме да је пјесник, кад би му то било потребно у стиху, придавао слоговност секвенци *еј* (испред сугласника).

(7) У 1948. стиху (по нашој нумерацији) у првом издању недостаје један слог: Нека чете све најми своје (Стољковић 1851: 93). Изосилабизам је васпостављен у другом издању уметањем вокала *и*: Нека чете све најими своје (Јовановићи 1881: 78); Драгутин Костић је с правом јоту изоставио: Нека чете све наими своје (Костић 1902: 109 (1983)), што прихватају каснији приређивачи. Ми смо у основном издању додали прозодијске знаке: Нека чете свѣ најмѣ своје (уп. МАРОЛЕВИЋ 2018: 365 (1948) /измијенили смо прозодију/).

И у критичком издању (МАРОЛЕВИЋ 2018) полазимо од таквог изговора (реконструираемо га у квадратној загради), али ортографски (**најми**) користимо секвенцу **ај** и за хетеросилабичке (двосложне) дифтонге указујући тиме да је пјесник придавао слоговност секвенци *ај* (испред сугласника), кад би му то било потребно у стиху, и у ријечима које нису руског поријекла.

(8) Сачувани фрагмент Његошевог рукописа показује да у првом полустиху 16. стиха није било прилога *сад него је стих почињао одмах императивним обликом (**Пропоите**). Прочитавши наведени облик тросложно, приређивач првог издања помислио је да је сам пјесник нарушио изосилабизам па је, додавањем једносложног прилога, хтио да попуни силабичку структуру стиха: Сад пропојте високи Дечани (Стољковић 1851: 9). Каснији приређивачи сам текст нису мијењали; у другом издању додата је запета на цезури (Јовановићи 1880: 11), која је остала и у наредним издањима; Александар Младеновић је оправдано ставио велико слово и на првој компоненти еклезионима: Сад пропојте, Високи Дечани (Младеновић 2007: 24 (16)) не дирајући прилог *сад. Али је у поговору указао да се облик **Пропоите** у аутографу „може читати *ѣройѡјише* те, самим тим, одговарајући стих не мора представљати

у Његошевом рукопису стих са девет већ са десет слогова” (Младеновић 2007: 307). Ми смо отишли корак даље – воспоставили смо изворни Његошев облик и на њему ставили акценат: Пропòите Високи Дечани (Маројевић 2018: 291 (16)) (у оваквим случајевима ми не одвајамо вокатив запетом). Мада се у овом случају Његош није послужио руским словом „и краткое” у слоговној вриједности, ми га примјењујемо у критичком издању с прозодијском интерпретацијом у квадратној загради.

2. Хиперсилабизам. У првом издању у неколико стихова одштампано је више вокалских графема него што то, стварно или по владајућем схватању, изосилабизам десетерца допушта. Такви примјери се коментаришу у текстолошкој напомени уз критичко издање.

(1) У 2539. стиху (по нашој нумерацији) у првом издању је нарушен изосилабизам (умјесто десет стих има једанаест слогова): Па си добро јошт, Игумане, сиров (Стољковић 1851: 121). Грешка је исправљена (и ортографија поправљена) већ у другом издању: Па си добро јошт, игумне, сиров (Јовановић 1881: 101). Ми смо у основном издању додали акценат и уклонили запете: Па си добро јошт игумне сиров (Маројевић 2018: 392 (2539)). У оваквим случајевима ми вокатив не издвајамо запетама како бисмо ускладили ортографију с интонацијом.

Још у два стиха спјева посвједочен је вокатив *иџумне*, тј. варијанта именице с непостојаним *а*: ма бѹд ли сам ја, игумне, слијеп, [ШМ 112]; да се смириш игумне с Шћепаном – [ШМ 1984], али у тим примјерима у првом издању није нарушен изосилабизам. У петнаест потврда вокатив је *иџумане*, тј. варијанта именице без непостојаног вокала, при чему је у седам примјера именица употријебљена у саставу полусраслице, па је пишемо с дивизом: чисто знади ђче-игѹмане – [ШМ 38]; Немој такò ђче-игѹмане! [ШМ 1913]; Па помисли ђче-игѹмане: [ШМ 1929]; Како кажеш ђче-игѹмане: [ШМ 2822]; Срамота је, ђче-игѹмане, [ШМ 2845]; Барем сада, ђче-игѹмане, [ШМ 3037]; Ја бих река, ђче-игѹмане, [ШМ 3287], а у осам самостално: Игѹмане, чу ли ову пјесму? [ШМ 1614]; Код тебе је свашта, игѹмане: [ШМ 1729]; А видиш ли чудо игѹмане – [ШМ 1745]; Ко би овде доша, игѹмане, [ШМ 1767]; Није ствáрй бíло, игѹмане: [ШМ 1780]; И што ћу ти причат игѹмане: [ШМ 1794]; Сачувај ме Боже, игѹмане, [ШМ 2189]; Рат је нама душа, игѹмане, [ШМ 2852].

Као на интертекстуалну потврду, указујемо на то да је и у *Горском вијенцу* посвједочен вокатив *иџумне*, тј. варијанта именице с непостојаним *а*: А бројиш ли све такò игумне? [ГВ 2231]; Срећан ли си игумне Стефане: [ГВ 2470]; Ти игумне не разумје писмо, [ГВ 2725], и то не само у стиху и у вокативу него и у прози и у другим падежима – у акузативу: *Улази једно мòмче к њима, цèлѿвā владику у рѹку, ѿа иџумна Сѿефана*. [ГВ –2681] и дативу: *Баче ѿрича иџумну Сѿефану ѿред црқвòм*. [ГВ –2548].

У Речнику Његошева језика наводе се морфолошке и прозодијске варијанте: „**игуман**, -а и -ѹмна” (Стевановић и др. 1983 I: 270). Ми мало друкчије облике интерпретирамо: архаичнија варијанта, у говорима с пренесеном акцентуацијом, јесте *иџуман*, ак./ген. *иџумна* (уп. у руском: игѹмен), а новија, аналошка – *иџуман*, ак./ген. *иџумана*.

С обзиром на то да су варијанте у номинативу само хомографи (исто писање а различит акценат), архаичнија варјанта (*й̆џуман*) има књишко стилско обиљежје, па је у аутентичном изговору препоручујемо у прози (у пјесниковим ремаркама): *а њосланици с̆у њ̆д имену й̆џуман Теодѡсија Мр̆којевић, њрошо Јован Авр̆мовић, Бјелица, и Лазар Боџдановић, Њџџуш. Й̆џуман јаше Бр̆њаца Шћейанова.* [ШМ –845]; *Пѡ разбићу Туракӑ ѡаѡријарх ѡећки, владика С̆ава, владика Арсеније и й̆џуман Теодѡсија ѡослије службе бѡж[и]јѣ чине блаџодарѣније Боџу* [ШМ –1686]. Овакву акцентуацију потврђује интертекстуална паралела с *Горским вијенцем*. У стиху остављамо књишку варијанту (с обзиром на то да је то реплика прота Јована Авр̆мовића): *й̆гуман* ни пјешнице не може [ШМ 1276] додавши у текстолошкој напомени и разговорну: *игуман*.

(2) Изосилабизам је нарушен, по владајућој версолошкој концепцији, и у 1721. стиху (по нашој нумерацији), који у првом издању гласи: Овај часак меденога од њиха (Стојковић 1851: 84).

Приређивачи каснијих издања изосилабизам су васпостављали изоставањем „покретног” вокала *а* у генитиву придјева, са запетом на крају стиха: Овај часак меденог одиха, (Јовановићи 1881: 71; Костић 1902: 99 (1756)) или без запете: овај часак меденог одиха (РЕШЕТАР 1926: 249 (III 37), исто (с великим словом на почетку стиха) у Вушовић 1935: 206; Стевановић 1952: 92; Недић 1964: 77; Миловић 1965: 113; Младеновић 2007: (1756)).

Генитив придјева с „покретним” вокалом *а* у првом издању, међутим, стоји, и није га Андрија Стојковић ту самостално ставио него је он несумњиво био и у пјесниковом рукопису (**меденога**).

Занимљива је Стојковићева интервенција у именици у трећем такту: апостроф указује да је ту приређивач једно слово изоставио – пјесник је вјероватно ријеч био написао по руском обрасцу: *отдыха* (или *отдыха*) – па није обраћао пажњу на број вокалских графема у стиху. Генитив именице *одих* посвједочен је и у 782. стиху *Луче микрокозма*:

„Ево”, рече слаткогласни ангел,
 „сад ће време бити од одиха
 што ви код вас н о њ у називате.” –
 [ЛМ 781–783 (II 231–233)],

али је предлошко-падежна веза у првом издању одштампана без апострофа: **од њ одиха** (с. 31).

Значи ли то да је у 1721. стиху *Шћейана Малоџ* пјесник нарушио изосилабизам? – Наравно да не значи. Ми смо у основном издању ставили апостроф: овај часак меденѡг’ одиха (МАРОЈЕВИЋ 2018: 357 (1721)), сигнализирајући тиме да се на његовом мјесту изговара неслоговно *а*, тј. да се остварује хетеровокалски дифтонг [ʔə] с неслоговном првом компонентом у сандхију као једина изговорна вриједност: *меденѡг^а одиха*. Такав изговор образлаже се у поговору „Ортографија и ортоепија основног издања Шћепана Малоџ” (МАРОЈЕВИЋ 2018: 464). Апостроф користимо ортографски и у критичком издању, овдје и у синтагми: *недаћ’ у харему* [види т. 3.(4)].

Навешћемо примјер (према а к ц е н а т с к о м и з д а њ у) у контексту реченице:

Вйше ће му || ст̄арини | в̄аљати
 ов̄ај ч̄асак || м̄еденб̄г^а | одиха
 н̄о њ̄егов̄их || седамд̄ес̄ет | љ̄ета̄^х.

[ШМ 1720–1722].

(3) У номинативу именице *īaiāgāo* одражен је прелазак *л* у *о*. Основа *īaiāgāl-* посвједочена је у вокативу (*īaiāgāle!*), генитиву (*īaiāgāla*) и у женском роду посесива (пјесма *īaiāgālova*). У номинативу, у једном примјеру, изосилабизам није нарушен, у 2398. стиху (по нашој нумерацији): По ћуди му и папага’ дречи, (Столкових 1851: 114), а у другом (по владајућој версолошкој концепцији) јесте, у 3322. стиху: Да папагао али Шћепан цркне; (Столкових 1851: 154).

Овај други примјер није мијењан у другом издању, осим што је тачка и запета замијењена запетом (Јовановићи 1881: 128). Драгутин Костић је удалио и запету, а изнад посљедња два слова првог полустиха ставио је знак за дифтонг: Да папага̄о али Шћепан цркне (Костић 1902: 180 (3396)). Милан Решетар пак користи знак за сажимање, тзв. генитивни знак, који се код њега не разликује од знака за дугосилазни акценат: да папаг̄а али Шћепан цркне (РЕШЕТАР 1926: 309 (IV 828)), уз упућивање на графију првог издања (с грешком у нумерацији стиха): „827 папагао” (нап.). Решетарево рјешење преузима Данило Вушовић (без упућивања на графију првог издања) (Вушовић 1935: 254), а слиједе га три послјератна приређивача спјева (СТЕВАНОВИЋ 1952: 169 (IV 826), исто у НЕДИЋ 1964: 140; МЛАДЕНОВИЋ 2007: 199 (3395)). Јевто Миловић од претходника преузима само интерпункцију, а облик враћа према прва два издања: да папагао али Шћепан цркне (Миловић 1965: 211 (IV 826)).

Да ли приређивачи с примјером из 3322. стиха усаглашавају примјер из 2398. стиха? – У другом издању остала је графија првог издања (с апострофом): По ћуди му и папага’ дречи. (Јовановићи 1881: 95). Драгутин Костић ставља тзв. генитивни знак: По ћуди му и папаг̄а дречи. (Костић 1902: 134 (2471)). Ово рјешење прихватају сви каснији приређивачи те се у њима облик на исти начин пише у обје потврде. Прихвата га и Јевто Миловић (Миловић 1965: 153 (III 752)), али у његовом издању остаје разлика у интерпретацији облика у двије потврде.

И у нашем основном издању облик је на исти начин одштампан у обје потврде, с акцентом и с апострофом: по ћуди му и папаг’о дреч̄и! (МАРОЈЕВИЋ 2018: 385 (2398)); да папаг’о али Шћепан цркне (МАРОЈЕВИЋ 2018: 422 (3322)), али у поговору „Ортографија и ортоепија основног издања Шћепана Малога” (МАРОЈЕВИЋ 2018: 464) указујемо како облик треба изговарати: „У основном издању умјесто неслоговног *a* стављамо само апостроф без дужине на крајњем *o*, што значи да се облици изговарају: папаг^ао, дош^ао, мџг^ао, одговар^ао (а не *папаг̄о, *дош̄о, *мџг̄о, *одговар̄о, као у савременим дијалектима с регресивним типом контракције; Његошев идиолект карактерисао је прогресивни тип контракције, дош̄а а не *дош̄о)”. У критичком издању ортоепску интерпретацију дајемо у квадратној загради.

(4) Изосилабизам је нарушен, по владајућој версолошкој концепцији, и у 3078. стиху (по нашој нумерацији), који у првом издању гласи: Пут му дајте од куда је дошао, (Столкових 1851: 143).

Приређивачи су овдје током XIX и XX вијека били једнодушни – скраћили су прилог у другом такту (умјесто *оѡѡкуда* ставили су *откуд): Пут му дајте од куд је дошао (Јовановић 1881: 119); Пут му дајте откуд је дошао. (Костић 1902: 168 (3152)). Костићево рјешење прихватили су и Решетар, и Вушовић, и Стевановић, и Недић, и Миловић. – Редакција коју је најприје извршио приређивач другог издања, вјероватно Ђорђе Поповић-Даничар, у потпуности је у духу Његошева језика – такав други полустих имају још два стиха *Шћеѡана Малоѡ*: и да иде откуд је дошао [ШМ 3010]; књаз ће овај откуд је дошао [ШМ 3212]. Против оваквог текстолошког рјешења иде само један аргумент, али необорив: нема никаквих индиција да би Андрија Стојковић мијењао Његошево **одъ кудъ** (или **откудъ**) на своје **од куда**.

За друкчије рјешење определијелио се Александар Младеновић – он прилог оставља с финалним *-а*, а сажима глаголски прилог: пут му дајте откуда је доша. (Младеновић 2007: 186 (3151)). – И ова је редакција у потпуности у духу Његошева језика – такав перфекат имају још два стиха *Шћеѡана Малоѡ*: откако је доша ѡ Маине – [ШМ 48]; откако је доша на граници: [ШМ 2983]. И против оваквог текстолошког рјешења има само један аргумент, али необорив: нема никаквих индиција да би Андрија Стојковић мијењао Његошево **дошао** на своје **доша**.

Другим ријечима, предлагана рјешења била би у складу с Вуковом (и вуковском) концепцијом изосилабизма, по којој десетерац треба да има десет вокалских графема (укључујући и графију слоготворног *р*), ни мање, ни више. А то би онда значило да се у броју слогова „забројао” сам пјесник!

Није се „забројао” пјесник него за пјесницима заостају версолози и приређивачи. Послије нашег открића разноврсних дифтонга у Његошевој поезији, јасно је да наш пјесник није нарушио изосилабизам: он је у анализираном стиху, који је и самостална реченица, хтио само да нагласи прилог *оѡѡкуда*. У нашем основном издању стих гласи: Пут му дајте откуда је дош'о. (Маролевић 2018: 412 (3078)) – на мјесту неслоговног *а* ставили смо само апостроф без дужине на крајњем *о*, што значи да се облик изговара: дош'о. У критичком издању ортоепску интерпретацију дајемо у квадратној загради [види горе т. (3)].

(5) Изосилабизам није нарушен, ни по владајућој версолоској концепцији, у стиховима 2908. и 2964. (по нашој нумерацији), који у првом издању гласе: Ал' све мого вјероват' нијесам, (Стојковић 1851: 135); Одговар'о Богу и народу! (Стојковић 1851: 138), па каснији приређивачи нису морали бар ништа скраћивати, али су морали облике уједначити. Додуше, Владан Недић примјењује хибридно рјешење – у првом примјеру означава сажимање помоћу тзв. генитивног знака: ал' све мог'о вјероват нијесам (Недић 1964: 123 (IV 412)), а у другом оставља апостроф: одговар'о Богу и народу. (Недић 1964: 126 (IV 468)).

Драгутин Костић примјењује тзв. генитивни знак, тј. реконструира сажимање вокала, у оба примјера: Ал' све мог'о вјероват' нијесам, (Костић 1902: 160 (2982)); Одговар'о Богу и народу! (Костић 1902: 163 (3038)). Исте текстологије придржава се Милан Решетар (без апострофа у инфинитиву), њега слиједе Данило Вушовић, Михаило Стевановић и Александар Младеновић. Оваква текстологија не одговара Његошевом идиолекту, у којем је

оствариван прогресивни тип контракције, мѡг̃а а не *мѡг̃ѡ, одговáрā а не *одговáрѡ.

Друкчије, и свакако боље рјешење налазимо у два издања. Приређивач другог издања у првом примјеру је уметнуо апостроф: Ал' све мѡг'ѡ вјероват' нијесам, (Јовановићи 1881: 113); у другом примјеру то није морао да чини пошто је апостроф већ био у првом издању: Одговар'ѡ Богу и народу! (Јовановићи 1881: 115). Исто рјешење налазимо у једном од новијих издања: ал' све мѡг'ѡ вјероват нијесам (Миловић 1965: 184 (IV 412)); одговар'ѡ Богу и народу. (Миловић 1965: 188 (IV 468)). Ова текстологија, напротив, одговара идиолекту и пјесничком језику Његошевом, који је радни глаголски придјев изговарао или с прогресивним типом контракције (мѡг̃а, одговáрā), или неконтраховани облик с једносложним (мѡг̃^аѡ, одговáр^аѡ) или двосложним завршетком (мѡгаѡ, одговáраѡ).

Ми смо у основном издању прихватили ово друго текстолошко рјешење, које је, уосталом, прво примијењено, али с означеним акцентом без дужине на финалном вокалу *о*: ал све мѡг'ѡ вјероват нијесам (Маројевић 2018: 405 (2908)); одговáр'ѡ Богу и народу! (Маројевић 2018: 407 (2964)), што значи да се облици изговарају с неслоговним *а* на мјесту апострофа и без дужине на крајњем вокалу: мѡг^аѡ, одговáр^аѡ. У критичком издању ортоепску интерпретацију доносимо у квадратној загради.

(6) У три стиха спјева посвједочен је датив именице *Русија* с губљењем интервокалског *ј* и дифтоншким степеном контракције двају *и*. Изосилабизам је, по владајућој версоллошкој концепцији, у првом издању нарушен у прва два примјера – у 318. стиху: Нашу љубав Русији посестрими, (Стољковић 1851: 21) и у 2641. стиху: Посестрими Русији те гојите. (Стољковић 1851: 125), а у трећем, у 2927. стиху (све по нашој нумерацији), приређивач првог издања је покушао да изосилабизам изрази изоставивши финално *и*: И предани Русиј посестрими, (Стољковић 1851: 136). Може се претпоставити да је Андрија Стољковић у овим примјерима слиједио рукопис пјесников: Његош је тауовокалски дифтонг [иј] обично означавао комбинацијом десетеричког *и* и кратког *и* (**иј**), па је у трећем примјеру (вјероватно) написао **Русиј**, али је често умјесто „кратког *и*” писао осмеричко *и* (**и**), па је у прва два примјера (вјероватно) написао **Руси**.

Графија првог издања поставила је пред касније приређиваче *Шћејана Малоџ* текстолошки задатак, који су они и рјешавали, али на три различита начина.

1° У другом издању први примјер је остао нередигован: Нашу љубав Русији посестрими, (Јовановићи 1880: 20), у другом примјеру умјесто крајњег *и* стављен је апостроф: Посестрими Русиј' те гојите. (Јовановићи 1881: 105), који је додат и у трећем примјеру: И предани Русиј' посестрими, (Јовановићи 1881: 113). Данило Вушовић слиједи Решетара [види даље т. 3°] само у првом примјеру (Рус'ји), а у друга два примјера држи се текстологије другог издања (Русиј') (Вушовић 1935: 163, 234, 241). Хибридног карактера су и рјешења која налазимо у издању Михаила Стевановића и упоредива су с другим издањем, само што он пуни облик даје у другом примјеру (Русији), а у првом и трећем ставља апостроф на мјесту финалног *и* (Русиј') (Стевановић 1952:

25, 138, 149); исто шаренило налазимо и у издању Јевта Миловића (Миловић 1965: 30, 171, 185). Владан Недић је уједначио примјере (Русиј') (Недић 1964: 23, 115, 124), тако да је прво текстолошко рјешење консеквентно спроведено само у његовом издању. – Прво рјешење није адекватно зато што се помоћу апострофа елидира друго *и*, које се јасно изговара и не губи слоговност, а пише се прво *и*, које се редукује и губи слоговност.

2° Друго текстолошко рјешење налазимо у два издања. Драгутин Костић, у трећем издању спјева, користи тзв. генитивни знак као знак за сажимање у сва три примјера: Нашу љубав Русј посестрими, (Костић 1902: 24 (320)); Посестрими Русј те гојите. (Костић 1902: 149 (2715)); И предани Русј посестрими; (Костић 1902: 160 (3001)). Костића слиједи сто пет година касније Александар Младеновић (Младеновић 2007: 39, 166, 178), само што он стихове отпочиње малим словом и што ставља запету испред *ије* у другом примјеру, а стих завршава запетом. – Друго рјешење указује на вокалски степен сажимања, а у примјерима овога типа дифтоншки степен контракције не прелази у вокалски, ни данас.

3° На трећи начин текстолошки проблем је ријешо Милан Решетар: нашу љубав Русји посестрими, (РЕШЕТАР 1926: 197 (I 323)); посестрими Русји те гојите. [РЕШЕТАР 1926: 285 (IV 145)]; и предани Русји посестрими, (РЕШЕТАР 1926: 294 (IV 431)).

4° Ово рјешење примијењено је и у нашем основном издању: нашу љубав Русји посестрими, (МАРОЛЕВИЋ 2018: 301 (318)); и преданост ваша непокретна / посестрими Русји те гојите. (МАРОЛЕВИЋ 2018: 396 (2640–2641)); и прѣдāни Русји посестрими, (МАРОЛЕВИЋ 2018: 405 (2927)). – Треће рјешење иницира правилан изговор и без посебног објашњења, поготову ако се (као у поговору нашег основног издања) укаже да се на мјесту апострофа и графема *ји* изговара дифтонг [и]. Прозодијска реконструкција у акценатском издању гласи: Рус^ији (сонант *ј* између два *и* фонетски се губи, али остаје у фонолошкој структури, па га зато остављамо у угластој загради).

У критичком издању ортографски користимо графему *и̇* с надредним знаком који указује на моносилабичност и на дужину слога, а ортоепску реконструкцију наводимо у квадратној загради, на примјер:

нашу љубав Русј [рус^{и̇}] посестрими, [ШМ 318].

(7) У 2380. стиху (по нашој нумерацији) одштампана су у првом издању два примјера с ије-рефлексом дугог јата: На свијету јошт ове смијешине (Стољковић 1851: 115), а треба да буде један. Ми реконструишемо једносложни рефлекс дугог јата у посљедњој ријечи: на свијету јошт ове см'јешинѣ (коригујемо дугоузлазни акценат основног издања) (уп. Маролевић 2018: 385 (2380)). Наши претходници такође коригују рефлекс јата у посљедњој ријечи стиха, али они полазе од рефлекса кратког јата, осим Јевта Миловића.

Напомена. Куриозитета ради, наводимо да је Војислав П. Никчевић, преписујући од Решетара и штампарску грешку („још"), умјесто аугментатива и пејоратива – реконструисао придјев (ген. јд. ж.р.) *смијешине*, ваљда супстантивизирани: На свијету још ове смијешине (Никчевић 2005: 135). Приређивачу очито циљ није био да васпостави изосилабизам – него да

прилагоди Његоша своме „правоговору”! Иначе је он, „поправљајући” Његоша, добијао и осмерац с девет (у 2419. стиху спјева, 129. шеснаестерцу): су *чейр десет* других поју (Никчевић 2005: 137 (код Његоша је: четрдест)), и десетерац с девет слогова (у 2543. стиху): Гоним управ *седамдесет* шесто; (Никчевић 2005: 146 (код Његоша је: седамдесет)).

(8) Изосилабизам је нарушен, по владајућој версолешкој концепцији, и у 258. стиху (по нашој нумерацији), који у првом издању гласи: Од вражијега носа и претреса, (Стољковић 1851: 19). Изосилабизам је васпостављен једноставно (изостављено је *и* у придјевском облику *вражјега*), већ у другом издању: Од вражјега носа и претреса; (Јовановићи 1880: 19); у трећем и каснијим издањима додат је само знак навода: „Од вражјега носа и претреса; (Костић 1902: 21 (260); Решетар 1926: 195 (I 263), исто у Вушовић 1935: 161); у послијератним издањима знак навода се није писао испред сваког стиха него само испред првог: од вражјега носа и претреса; (Стевановић 1952: 23 (260), исто у Неђић 1964: 21; Миловић 1965: 28; Младеновић 2007: 36 (260)).

У нашем основном издању дато је друкчије текстолошко рјешење: од вражјјега носа и претреса; (Маројевић 2018: 299 (258)), што је у складу с вјероватном графицијом у Његошевом рукопису (**вражијега**). Апострофом и графемом **’ј** испред вокала (осим вокала *и*) указујемо на изговор неслоговног *и* у облицима односно-посесивних придјева. У фонетској транскрипцији на мјесту апострофа изговара се неслоговно *и*, док сонант *ј* може имати само слабу екскурзију па се у изговору може занемарити, у нашем примјеру: враж^ајјега. Однос графиције и изговора описан је у поговору „Ортографија и ортоепија основног издања Шћепана Малог” (Маројевић 2018: 468–469).

3. СЕМАНТИЧКА СТРУКТУРА И ИЗОСИЛАБИЗАМ. Најзад, има стихова у којима је формално задовољен изосилабизам, али рјешење у првом издању не одговара смислу. Квадратним заградама у оваквим примјерима означавамо сегменте текста који су у односу на прво издање замијењени: Докле живи, све стар’јјега] мнађ[и] [види даље т. (1)] или су у првом издању изостављени: Ми смо Срби народ нај[не]срђењ’ји: [види даље т. (2)]. Поред тога, има примјера у којима је едициона пракса условила изостављање једне вокалске графеме: (јè л’ и Бòг дā, имāмо ли с киме) [види даље т. (3)]; те ти ўдри нèдаћ’ у хāрему, [види даље т. (4)].

(1) У 3403. стиху (по нашој нумерацији) у првом издању остала је нелогичност: Докле живи, све стариј мнађега (Стољковић 1851: 158). Нелогичност је исправио Драгутин Костић, у трећем издању спјева: Докле живи, све старијег мнађи (Костић 1902: 184 (3477)). Исправку прихвата Данило Вушовић, али изоставља запету на цезури (која је овдје потребна): Докле живи све старијег мнађи (Вушовић 1935: 256 (IV 909)); Михаило Стевановић и његови сљедбеници умјесто запете доносе повлаку (а она овдје не одговара): Докле живи – све старијег мнађи (Стевановић 1952: 172 (IV 907), исто у Миловић 1965: 215; Младеновић 2007: 203 (3476)); ми смо у основном издању вратили запету и ставили прозодијске знаке на облику дијалекатског придјева: Докле живи, све старијег мнађи (Маројевић 2018: 425 (3403)). А шта је са осталим издањима?

У другом издању остала је нелогичност из првог издања, али је дијалектизам замијењен књижевним обликом: Докле живи све стариј млађега (Јовановићи 1881: 131). Милан Решетар се тим издањем служио као протографом па преузима редактуру другог компаратива а првом додаје апостроф: Докле живи све стариј' млађега (РЕШЕТАР 1926: 312 (IV 909)). Владан Неђић из Стевановићевог издања преузима интерпункцију, а обе текстуалне грешке узима од Решетара: Докле живи – све стариј млађега (Неђић 1964: 120 (исто у другом издању, с. 149)). Приређивач другог издања замијенио је дијалектизам и у облику позитива у стиху: Клањају се мнаду сунцу / дв'јѐ тисуће витезовā, [ШМ 2239 (87)], који код њега гласи: Клањају се младу сунцу две тисуће витезова, (Јовановићи 1881: 88). Ту редактуру Решетар није прихватио (само је исправио рефлекс јата): Клањају се мнаду сунцу дв'је тисуће витезовах, (РЕШЕТАР 1926: 268 (III 571), исто у Неђић 1964: 96), што значи да је и ону прву преузео грешком не провјеривши облик у првом издању.

Како је дошло до грешке у првом издању? – Највјероватније је пјесник у првом компаративу био написао пуни наставак, с „покретним” вокалом *a*, као и у облику односно-посесивног придјева: **вражіега** [види т. 2.(8)], тј. написао је: **старијега**, док се у номинативу другог компаратива писао наставак **-ий**, дакле: **мнађий**. Приређивач првог издања, да би задовољио изосилабизам, само је замијенио наставке: **старијега** → старијс, **мнађий** → мнађега.

У складу с овим новим објашњењем, кориговаћемо текстологију основног издања: Докле живи, све стāр'ј[ѐга] мнађ[ий] [ШМ 3403]. Другим ријечима, још једним примјером (и још једним типом) допуњујемо одговарајући одјељак о хетеровокалским дифтонзима у саставу исте ријечи: апострофом и графемом **'ј** испред вокала (осим вокала *и*) указујемо на изговор неслоговног *и* у облику компаратива. У фонетској транскрипцији на мјесту апострофа изговара се неслоговно *и*, док сонант *ј* може имати само слабу екскурзију па се у изговору може занемарити, у нашем примјеру: стāр^иј'ѐга.

(2) У 2814. стиху (по нашој нумерацији) у првом издању није био нарушен изосилабизам: Ми смо Срби народ најсрећнији, (Стољковић 1851: 131). То је било довољно да стих необичног значења остане без икакве измјене читав један вијек; промијењена је само интерпункција: Ми смо Срби народ најсрећнији: (Јовановићи 1881: 110; Костић 1902: 156 (2888); РЕШЕТАР 1926: 291 (IV 318), исто у Вушовић 1935: 238; Неђић 1964: 120 (исто у другом издању, с. 124), Миловић 1965: 178).

Стих је по смислу исправљен у Стевановићевим издањима, већ у првом: Ми смо Срби народ најнесрећни: (Стевановић 1952: 144 (IV 318)), што је прихватио Александар Младеновић реконструишући читаву финалну ријеч: Ми смо Срби народ [најнесрећни]: (Младеновић 2007: 173 (2887)). Ми смо у квадратне заграде ставили само слог који воспостављамо уз означену прозодију и друкчије оформљене морфеме иза коријена: Ми смо Срби народ нај[не]срећњ'ји: (Маројевић 2018: 401 (2814)).

Како је дошло до грешке у првом издању? – У рукопису је вјероватно наставак суперлатива био написан са **-и** умјесто са **-ий** (Његош је тако често писао наставке номинатива једине и множине компаратива и кад су они имали једносложну вриједност): **најнесрећни** (или: **најнесрећни**). Андрија

Стојковић је завршетак придјева (суфикс + наставак) прочитао двосложно **-ији**, а да би остварио изосилабизам (тј. да би добио адекватан број вокалских графема у трећем такту), изоставио је префикс (по поријеклу: одричну рјечцу) |не|: **най<не>срећнији** → најсрећнији. Приређивач првог издања је тако остварио изосилабизам – четири слога у трећем такту, али је стих добио сасвим супротан смисао.

(3) У стиху: (јѐ л' ѝ Бѡг д̄а, имамо ли с киме): (Маројевић 2018: 398 (2695)) апостроф на крају прве фонетске ријечи указује да се у аутентичном изговору остварује таувокалски дифтонг с неслоговном првом компонентом |^ай|: јѐ л^а ѝ Бѡг д̄а.

У фразеологизму *је ли и Боѡ да(о)* обавезан је изговор рјечце-интензификатора *и*, док се упитна рјечца *ли* може скратити. У досадашњим издањима, напротив, изостављана је рјечца *и*, чиме се нарушава структура фразеолошког израза: Јели Бог да', имамо ли с киме, (Стојковић 1851: 127); Је ли Бог да', имамо ли с киме, (Јовановићи 1881: 106); Је ли Бог д̄а, имамо ли с киме, (Костић 1902: 151 (2769)); Решетар 1926: 287 (IV 199), исто у Вушовић 1935: 236); је ли Бог д̄а, имамо ли с киме, – (Стевановић 1952: 140 (IV 199), исто у Неђић 1964: 116; Миловић 1965: 173; Младеновић 2007: 168 (2768)).

(4) Међу примјерима у којима је едисиона пракса захтијевала елидирање неког сегмента изворног текста нарочито је занимљив (и индикативан) онај из 1084. стиха (по нашој нумерацији), који ћемо навести према акценатском издању и у контексту реплике (пјесме коју у десетерцу пјева други кадија):

Ќ Кануни, || највиши | султане,
дивно ли те || бјеше | погледати
кад се турски || Мацарскѡм | шѣташе,

кад ѡткиде || Лаву | ма^ач^ај^у главу
и уврста || Влахе | под Мохачем,
ал згрѣши || дину | наопако
јѣр по^акварѣ || трагу | Османову,
тѣ ти удри || недаћ^а | у харему,
с Роксоланѣ – || куга | на султане.

[ШМ 1077–1085].

Претпостављамо да је други полустих у рукопису гласио: **недаћа у харему** и да је у првом издању крајњи вокал именице у медијалном такту замијењен апострофом: Те ти удри недаћ' у харему (Стојковић 1851: 56). Исту ортографију (апостроф у именици) и интерпункцију (без запете на крају стиха) даје приређивач другог издања (Јовановићи 1880: 48). Драгутин Костић је оправдано стих завршио запетом: Те ти удри недаћ' у харему, (Костић 1902: 64 (1117)).

Милан Решетар је уклонио апостроф, а тиме је сугерисао да то није именица женског рода *недаћа* с елидираним наставком (стварно: с неслоговним вокалом на мјесту апострофа) него језички фантом, именица мушког рода *недаћ: те ти удри недаћ у харему – (Решетар 1926: 226 (II 240), исто у Вушовић 1935: 186 (с великим словом на почетку стиха), Стевановић 1952: 61, Неђић 1964: 52, Миловић 1965: 76; Младеновић 2007: 79 (1117)).

Решетара и слѣдбенике му прате лексикографи. У једнотомном Рјечнику уз пјесничка дјела П. П. Његоша читамо: „**недаћ**, и ж. у стиху мјесто *недаћа*” (СТЕВАНОВИЋ – БОШКОВИЋ 1954/1957: 100) (с овом једном „потврдом”), а у двотомном Речнику Његошева језика: „**недаћ** ж (ради потреба стиха) в. *недаћа*” (СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: 507) (с истом „потврдом”). Одредница **недаћа** (СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: 507) илуструје се другим стихом из спјева, који у нашем акценатском издању гласи: Ал се бојим || несрећње | недаће: [ШМ 2697].

Ми смо у основном издању ставили апостроф на мјесту неслоговног вокала [а] означивши акценте на обје именице у сандхију: те ти ўдри недаћ’ у харему, (МАРОЈЕВИЋ 2018: 332 (1084)). Прозодијска интерпретација и апостроф сигнализирају да то није језички фантом *недаћ (акцент на глаголском облику сугерише да је то облик аориста а не императива). У наведеном примјеру реконструирамо хетерокалски дифтонг [ау] у сандхију.

Ортографски би се могла реконструисати изостављена самогласничка графема, а ортоепски – дифтонг, којим се фонетски опкорачује пауза између медијалног и финалног такта десетерца:

Те ти удри недаћ[а] у харему [недаћ^аухарему], [ШМ 1084].

Инерција десетерца обезбиједила би десетосложни изосилабизам, али би се нарушила устаљена едициона пракса. Зато и ми, умјесто реконструисаног вокала као прве компоненте фонетског дифтонга (који наводимо у акценатском издању), остављамо апостроф не само у основном него и у критичком издању.

У примјерима у којима се реконструира неслоговни вокал у сандхију у к р и т и ч к о м и з д а њ у доносимо прозодијску реконструкцију у квадратној загради, а ортографски користимо апостроф:

Те ти удри недаћ’ у харему [недаћ^аухарему], [ШМ 1084];
овај часак меденог’ одиха [мѣденог^аѡдиха] [ШМ 1721].

У прозодијској реконструкцији наводе се обје ријечи из другог полустиха: оне имају самосталне (главне) акценте, који су и метрички, али хетерокалски дифтонг условљава фонетско опкорачење границе између другог и трећег такта [за овај други примјер види т. 2.(2)].

4. ЦЕЗУРА И ИЗОСИЛАБИЗАМ. Четврто су примјери у којима треба реконструисати цезуру (или њено опкорачење). Овдје не можемо користити квадратне заграде него само прозодију (и објашњење у текстолошкој напомени).

(1) У 3466. стиху (по нашој нумерацији) у првом издању је нарушена цезура: Нужде молитве су сачиниле (Столковић 1851: 161). Словослагачи су на погрешно мјесто унијели именицу *нужде*. Оно што коректор првог издања није запазио исправио је приређивач другог издања: Молитве су нужде сачиниле, (Јовановићи 1881: 134).

(2) У 3691. стиху (по нашој нумерацији) цезура је привидно нарушена: Султани су нам пропили вино, (Столковић 1851: 170). Приређивачи нису постављали цезуру, а она би се, да је нарушена, воспоставила промјеном

реда ријечи (*султани су пропили нам вино), него су се бавили интерпункцијом. Једни су оставили запету из првог издања (Јовановићи 1881: 141; Костић 1902: 197 (3765); Стевановић 1952: 184 (V 283), исто у Недић 1964: 153; Миловић 1965: 232). Други су је замијенили узвичником: Султани су нам пропили вино! (Решетар 1926: 322 (V 283), исто у Вушовић 1935: 264), а трећи – тачком и запетом: Султани су нам пропили вино; (Младеновић 2007: 216 (3764)).

И ми стих завршавамо тачком и запетом, али смо у основном издању ставили и акценте на обје ријечи у другом такту: Султани су нâм прѡпѡпили вино; (Маројевић 2018: 435 (3691)). По правилима која смо примијенили у основном издању, уз личну замјеницу, кад она има ослабљен, побочни акценат, акцентујемо и наредну ријеч, с главним акцентом (те двије ријечи чине једну, сложену фонетску ријеч: нâм^прѡпѡпили). У критичком издању прозодијски интерпретирамо сложену фонетску ријеч у квадратној загради (прва компонента има ослабљен, а друга пуни акценат):

Султани су нам пропили [нâм^прѡпѡпили] вино;
наскоро ће Турци видијети
ђе султани једу крметину;
попуцаће срца у Туракâ [ўтурâкâ^x],
попуцати срца од жалости [ѡ^лжалости] –
ослачаће дину крметина,
сви ће Турци муком [мўком] умукнути!
[ШМ 3691–3697].

Да замјенички облици датива множине (нâм, вâм) могу бити с акцентом, показује стих: вâм њх предат од слова до слова. [ШМ 2620]. У основном издању овдје смо прозодијским знацима снабдјели само прву фонетску ријеч јер је облик вâм у контексту наглашен – има главни а не побочни акценат.

(3) У 851. стиху (по нашој нумерацији) наглашеним обликом личне замјенице (ак.) вас завршава се први полустих у првом издању: Каква је вас нужда донијела? (Столковић 1851: 45), што је без икакве измјене остало у издањима пет приређивача (Јовановићи 1880: 40; Костић 1902: 52 (884); Решетар 1926: 217 (II 7), исто у Недић 1964: 43; Миловић 1965: 62).

Ред ријечи промијењен је у издањима Данила Вушовића: Каква вас је нужда донијела? (Вушовић 1935: 179 (II 7), исто у другом издању, с. 196), а за Вушовићем стих тако доноси Михаило Стевановић, у издањима Ц(ј)елокупних д(ј)ела (најприје у Стевановић 1952: 51 (II 7)), и Александар Младеновић, у издању ЦАНУ (Младеновић 2007: 67 (884)).

У основном издању ми смо вратили изворни ред ријечи ставивши и акценат на замјеничком облику (Маројевић 2018: 323). Стих ћемо навести у ширем контексту (контексту реплике):

Êј вѡ стâрци, што тражите овде?
Каква је вâс нужда донијела?
Јè л' ѡзговѡр лажне покорности?
Добро знâдем вâшè покорности!
[ШМ 850–853].

За измјену реда ријечи нема оправдања: *vas* није енклитички замјенички облик него пуни и наглашени, с главним (наравно: метричким) акцентом. Њиме се цезура не нарушава него само опкорачује. У претходном стиху номинатив исте замјенице има ослабљен, побочни акценат, као и узвична рјечца прије њега. У критичком издању у та два стиха прозодијски се интерпретирају сложена фонетска ријеч (у 850. стиху) и проста фонетска ријеч (у 851. стиху):

Еј ви старци [ѐј^вѣ^стѣрци], што тражите овде?
 Каква је вас [vâc] нужда донијела?

[ШМ 850–851].

5. ЗАКЉУЧАК. Примјери из првог издања *Шћеџана Малоџ* упоредиви су с четири примјера из рукописа *Горскоџ вијенца*. Разлика је само у томе што су ти примјери у претходном спјеву посвједочени у рукопису пјесниковом и што се у првом издању није стара графија и ортографија замјењивала новом.

(1) У расправи *Најомене уз рукопис Горскоџ вијенца* рукописне верзије 1. стиха *Горскоџ вијенца* Миодраг С. Лалевић овако описује: „Прво је било ‘Ево врага су седам кабаницах’, па прецртано ‘Ево’ и испред њега метнуто ‘Виђи’, а ‘су седам’ прецртано, па узето наново, а место ‘кабаницах’ узето ‘бињишах’. Од незграпног једанаестерца дотеран је ритмичан десетерац” (Лалевић 1952: 203). – Лалевић није запазио, међутим, да је у рукопису у другој, непрецртаној предлошко-падежној вези **су седамъ** (л. 1) првобитно био тврди знак **ъ** преко којег је написан вокал **у**. То значи да у рукопису, ни у једној фази стваралачког процеса, није био „једанаестерац”, тј. није била нарушавана силабичка структура основног стиха *Горскоџ вијенца*. Први стих спјева гласио је (у претходној редакцији) или **ево врага съ седамъ кабаницахъ!** или **виђи врага съ седамъ кабаницахъ!** (пошто не знамо у којој фази је замијењена иницијална ријеч стиха), а то значи да није био нарушен изосилабизам.

Овај примјер показује тешкоће с којима су се читачи Његошевог рукописа суочавали: ни Лалевић, ни Јевто Миловић послѣ њега (Миловић 1982: 41 (нап.)), нису видјели то првобитно **«съ»** које је прије њих препознао Милан Решетар (РЕШЕТАР 1926: 344, 348), па није чудо што ни Андрија Стојковић није правилно прочитао облике *шерѣјаѣ* [види т. 1.(3)] и *брилијанѣ* [види т. 1.(4)].

(2) У рукопису 387. стих *Горскоџ вијенца* првобитно је гласио: Е самъ ли [ти] ихъ обсуо мраморѣмъ – [л. 5; умјесто: Есамъ (= јесам) пјесник је омашком написао: Е самъ (= е сам)], тј. „[Ј]есам ли ти их обсуо мраморјем” (МАРОЛЕВИЋ 2005: 886–887). Како каже Миодраг С. Лалевић, „запажа се да је песник сажимао ‘ти их’ у један слог, где се обе енклитике (ти их) узимају као дуг, сажет слог, те излази десетерац, па је потом избацио прву енклитику (ти)” (Лалевић 1952: 209). Да је првобитна верзија остала, са једанаест написаних вокалских слова (али са десет слогова), у нашем издању стих би гласио:

јесам ли т’ их [јѣсамлит’ѣх] опсуо мраморјем
 [ГВ 387]

пошто је наша читалачка публика (а и наука о стиху која далеко заостаје за развојем поезије) навикла да у десетерцу буде **н а п и с а н о** десет вокала.

Иначе би се стих могао написати: јесам ли ти их опсуо мраморјем, гдје се подвучена два *и* читају као један, дифтоншки слог [ʲа̯].

Овај примјер је упоредив с брисањем наставка *-а* у номинативу именице *недаћа* у *Шћеџану Малом*: Те ти удри недаћ[а] у харему [види т. 3.(4)] и с дифтонзима које смо реконструисали у поглављу 2.

(3) За рукописне верзије 773. стиха *Горскоџ вијенца* Миодраг С. Лалевић каже: „За овим је био стих ‘Лови свјетлост лисијех очих’, те је испао деветерац, па место ‘лисијех’ узето л и с и ч и ј е х” (Лалевић 1952: 214). – У аутографу заиста је натписан облик **лисиџіехъ** изнад прецртаног облика старог односно-посесивног придјева: **лови свѣтлостъ <лисіехъ> очихъ**; (л. 9). Али ни у овом случају пјесник није могао ни изговорити, ни написати „деветерац”, тј. нарушити силабичку структуру основног стиха *Горскоџ вијенца* (и централног метричког облика српских епских народних пјесама). Стваралачки поступак се мора друкчије објашњавати. Прва верзија стиха, коју је Његош хтио да напише (или да је препише са неког ранијег „черновика”), очито је гласила: **лови свѣтлостъ лисіехъ <погледахъ>**. Не написавши посљедњу ријеч тако формулисаног стиха, пјесник је одлучио да други полустих измијени, па је прецртао придјев, али је, пропустивши да напише алтернативни облик, написао само завршну ријеч нове редакције стиха. Накнадно је изнад прецртаног облика натписао пропуштени облик **лисиџіехъ**, којим је у мислима већ био замијенио првобитни облик придјева. То се види по томе што потез којим је стари облик прецртан и потез којим је полузаокружен прецртани лик (да би се изнад њега написао нови) – не припадају истом хронолошком пресеку (овај посљедњи је учињен, несумњиво, н а к н а д н о).

Фазе у стваралачком поступку Његошевом нису препознавали ни други, па се тиме може објаснити и пермутација у стиху: Молитве су нужде сачиниле [види т. 4.(1)] – обликом *нужде* замијењена је нека друга прецртана ријеч у другом такту, али је исправка очито била извучена на маргину испред почетка стиха, а Стојковић није то схватио.

(4) За 1199. стих у рукопису *Горскоџ вијенца* Миодраг С. Лалевић вели: „Стих О ко шта се они два поклаше у рукопису је деветерац: Његош није дописао с е” (Лалевић 1952: 220). – Стих је записан заиста без повратне рјечце *се*: око шта [се] они два поклаше? (л. 13 об.). Али елипса повратне рјечце *се* тиче се само графемског плана (грешка у писању, руски: описка), па би се она, и кад бисмо објављивали само рукописну редакцију *Горскоџ вијенца*, морала реконструисати. У рукопису, дакле, није „деветерац”, као што није у њему посвједочен ни неповратни глагол *поклати (кога), него повратни *поклаџи се*. Пјесник је први полустих изговарао, наравно, [ѡкѡштасе], али је омашком пропустио да напише рјечцу.

Овај примјер је упоредив с пропуштањем личне замјенице *ми* у *Шћеџану Малом*: а камо ли [ми] шака горштака(х) [види т. 1.(2)].

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- ВУШОВИЋ 1935: *Цјелокуйна дјела* Петра Петровића Његоша. У редакцији Данила Вушовића. Београд: Народна култура, 1935.
- ВУШОВИЋ 1936: *Цјелокуйна дјела* Петра II Петровића Његоша. У редакцији Данила Вушовића. Друго издање. Београд: Народна култура, 1936.
- ГВ: *Горски вијенац* [у књ. Маројевић 2005: 35–218 (критичко издање); Маројевић 2018: 161–265 (основно издање); акценатско издање (у рукопису)].
- ЈОВАНОВИЋИ 1880: *Лажни цар Шћејан Мали*: Историјско збитије XVIII. вијека. Сачинио Петар Петровић Његуш владика црногорски. Ново издање. Панчево: Накладом Књижаре браће Јовановића, [1880], 1–64. (Народна библиотека браће Јовановића. Свеска 5).
- ЈОВАНОВИЋИ 1881: [Само на корицама:] *Лажни цар Шћејан Мали*. [Панчево, 1881], 65–152. (Народна библиотека браће Јовановића. Свеска 7).
- ЛМ: *Луча микрокозма* [у књ. Маројевић 2016: 105–224 (критичко издање), 903–1020 (акценатско издање); Маројевић 2018: 67–149 (основно издање)].
- ЛАЛЕВИЋ 1952: М. С. Лалевић. Напомене уз рукопис Горског вијенца. *Pitanja savremenog književnog jezika*, Sarajevo, decembar 1952, IV, књ. II, sv. 2, 199–224.
- КОСТИЋ 1902: *Лажни цар Шћејан Мали*: Историческо збитије осамнаестог вијека. Од Петра Петровића Његоша. [Предговор Јаша М. Продановић. Приредио Драгутин Костић]. Београд – Загреб: Штампарија Мила Маравића, 1902. (Српска књижевна задруга, 63). [Првом пагинацијом штампани су, накнадно, предговор и биљешка о издању потписана са С. К. З].
- МАРОЈЕВИЋ 2005: Петар II Петровић-Његош. *Горски вијенац*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Подгорица: ЦИД, 2005.
- МАРОЈЕВИЋ 2016: Петар II Петровић-Његош. *Луча микрокозма*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Подгорица: ЦИД – Цетиње: Narodni muzej Стне Гоге, 2016.
- МАРОЈЕВИЋ 2018: Петар II Петровић-Његош. *Луча микрокозма*. *Горски вијенац*. *Шћејан Мали*. Основно издање. Ортографија и ортоеџија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Никшић: Будимљанско-никшићка епархија – Београд: Друштво за неговање Његошевог дела, 2018.
- МАРОЈЕВИЋ 2020: Петар II Петровић-Његош. *Шћејан Мали*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Подгорица: ЦИД – Цетиње: Narodni muzej Стне Гоге, 2020. [У штампи].
- МИЛОВИЋ 1965: Петар II Петровић Његош. *Лажни цар Шћејан Мали*. [Приредио за штампу и прилоге написао Јевто М. Миловић]. Титоград: Графички завод, 1965. (Библиотека „Луча“, 15).
- МИЛОВИЋ 1982: Јевто М. Миловић. *Рукопис „Горског вијенца“ Пејтра II Пејровића Њеџоца*. Титоград: ЦАНУ, 1982.
- МЛАДЕНОВИЋ 2007: Петар II Петровић Његош. *Лажни цар Шћејан Мали*. Приредио Александар Младеновић. Подгорица: ЦАНУ, 2007. (Сабрана дјела Петра II Петровића Његоша. Критичко издање. Књига трећа).
- НЕДИЋ 1964: Петар Петровић Његош. *Лажни цар Шћејан Мали*. *Писма*. [Избор Војислав Ђурић. Редакција Владан Недић]. Нови Сад: Матица српска – Београд: Српска књижевна задруга. [1964]. (Српска књижевност у сто књига. Књ. 22. Петар Петровић Његош, II).
- НЕДИЋ 1969: Петар Петровић Његош. *Лажни цар Шћејан Мали*. *Писма*. [Избор Војислав Ђурић. Редакција Владан Недић]. Нови Сад: Матица српска – Београд: Српска књижевна задруга. [1969]. (Српска књижевност у сто књига. Књ. 19. Петар Петровић Његош, II).
- НИКЧЕВИЋ 2005: Петар II. Петровић Његош. *Лажни цар Шћејан Мали*. Према I. издању из 1851. приредио и предговор написао Војислав П. Никчевић. Цетиње, 2005.
- РЕШЕТАР 1890: *Горски вијенац* владике црногорског Петра Петровића Његоша. Увод и коментар написао Милан Решетар. У Загребу, 1890.
- РЕШЕТАР 1926: [Целокупна дела Петра Петровића Његоша. Књига прва. Већа дела]. *Горски вијенац*. *Луча микрокозма*. *Шћејан Мали*. У редакцији Милана Решетара, Београд: Државна штампарија, 1926.
- СТЕВАНОВИЋ 1952: Петар Петровић Његош. *Шћејан Мали*. [Текст приредили за штампу Михаило Стевановић и Радован Лалић. Биљешке и објашњења написао Михаило Стевановић]. Београд: Просвета, 1952. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књига четврта).

- СТЕВАНОВИЋ–БОШКОВИЋ 1954/1957: *Рјечник* [уз пјесничка дјела П. П. Његоша]. [Рјечник саставили Михаило Стевановић и Радосав Бошковић]. Београд: Просвета, 1954. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књига шеста). [Додатни тираж: 1957].
- СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: *Речник језика Петра II Петровића Његоша*. [На корицама: *Речник Његошева језика*]. Израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић. Уредник Михаило Стевановић. Књ. I. Београд: Српска књижевна задруга и др., 1983.
- СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 II: *Речник језика Петра II Петровића Његоша*. [На корицама: *Речник Његошева језика*]. Израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић. Уредник Михаило Стевановић. Књ. II. Београд: Српска књижевна задруга и др., 1983.
- СТОЈКОВИЋ 1851: *Лажни цар Шћейан Мали*: Историческо Збитије Осамнајестого вијека. Пјесмотворје Његове Свијетлости Петра Петровића Његоша, Владике и Господара Црнегоре. [На 9. страни:] *Шћейан Мали*. Повјестно збитије, у пет дјејствијих. [На насловној страни:] Издао 1851. године Андрија Стојковић у Трсту. [На корици:] У Југославији. [На полеђини насловне стране испод мота:] Печатња браће Жупана у Загребу, 1851.
- ШМ: *Шћейан Мали* [у књ. Маројевић 2020: 227–486 (критичко издање), 1011–1153 (акцентско издање); Маројевић 2018: 289–449 (основно издање)].

Radmilo Maroyevich

THE VERSIFICATION OF NYEGOSH'S EPIC "STEPHEN THE LITTLE"
(The Reconstruction of Syllabic Constants)

S u m m a r y

In this paper, in the first and second sections, the verses of the epic "Stephen the Little" by the Serbian poet Petar II Petrovich-Nyegosh in its first edition are analyzed, where isosyllabism is purportedly abandoned – the lines have either one syllable more, or one less. In the third section, the verses are reconstructed in which isosyllabism is achieved (they have ten syllables each), but the result is inadequate meaning, inadequate phraseologism, or inadequate form. In the fourth section, decasyllables are analyzed where the caesura is infringed upon, or so it seems. In the conclusion, the approach is completed by a comparison of four verses of the autograph of the epic "The Mountain Wreath", in which isosyllabism is supposedly disturbed as well.

Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
Студентски трг 3, 11000 Београд, Србија
radmilo@mail.ru